

Tarhurit, terve tuloa !

Kiitän Riitta Kärkeä ja Marjatta Okkoa asiantuntivista ja puutarhanhoitoa eteenpäinvievistä kommenteista lehden numerossa 12(2), 1993 : "Puutarhanhoitoa eräällä palstalla" ja "Ammummeko hytysiä tykillä?". Ne koskivat kirjoitustani, joka julkaistiin lehden numerossa 12(1), 1993. Mieluusti jatkan puutarhan hoitoa tunnustaen ongelmia, joihin en osaa vastata, kehittäen joitakin polkuja edelleen ja yrittäen osoittaa jotkin rikkaruohoina nähdyt taimet sittenkin viljelyn arvoisiksi.

Oikein väärät tulkinnot

Kirjoitin kokemustaustan erojen tuottavan myös "väärää" tulkintoja, tarkoittaen "väärillä" tulkinnoilla tulkintoja, joita kirjoittaja ei tarkoittanut eikä välttämättä edes hyväksy, mutta jotka yhtä kaikki ovat mahdollisia ja kenties hyödyllisiä. "Vääryys" on tässä suhteessa tarkastelijaan. Pidän mahdollisena, ja mieluusti uskon siihen, että puhun Riitta Kärjen kanssa usein samasta asiasta ja jopa niin, että ymmärrämme toisiamme.

Herhiläiset tykkimiehen kimpussa

Sekä Riitta Kärki että Marjatta Okko vastustavat dokumentin käsitteen rönsyilyä kovin moniaalle. Se lienee viisasta puutarhanhoitoa. Minusta on lisäksi hauskaa, että Riitta Kärki löysi niin hyvät sivuleikkurit omasta penkistäni. Jälki on erinomaisista. Oma työskentelyni tapahtuu ongelmitta tarkoituksellisesti esitetyn informaation puitteissa. Tälle dokumentin käsitteelle tarvittaneen joka tapauksessa oma nimitys, vaikka dokumenteiksi muitakin olioita nimitettäisiin.

En kuitenkaan usko, että dokumentin käsitteen rönsyily ratkeaa Riitankaan löytämällä sivuleikkureilla. Dokumentti on sitkeä rönsyilemään ja rajoiltaan vaikea määritellä. Seuraavassa joitakin Riitta Kärjen ja Marjatta Okon esimerkeistä puutarhurin ongelmiksi kasvaneita herhiläisiä :

- Dokumentit (esim. kirjat) ja niiden kuvaukset (bibliografiset tietueet) ovat perinteisesti kiinnostaneet informaatiotutkimusta jopa siten, että kuvausten muodostaminen ja hallinta ovat saaneet päähuomion dokumenttien jäädessä vähemmälle. Vail-

la alkuperäistä viestintäintentiota olevat kasvit, juustokehät, rautakaupan nauhat ja mammutin hampaat voivat olla kuvaamisen kohteena samalla tavalla kuin dokumentit – kuvaukset vain jäsenyivät erilaisiksi elementeiksi. Kuten dokumenttien, myös näiden onnistuneessa kuvaamisessa pitää perehtyä siihen, miten eri tavoin niihin kohdistuva mielenkiinto voi jäsenyä. Periaatteena fasettialyysi sopii yhtä hyvin hevosiin kuin kirjoihin. Kuvausten hallinnan ongelmatkaan eivät periaatteessa näytä eroavan toisistaan. Näin ollen arboretumin kasvit ja museon esineet voisivat kuvaamisen kohteena ja kuvausten hallinnan kannalta kuulua informaatiotutkimuksen alaan. (Vaha-michael-jacksonit lienevät (tarkoituksellisesti esitettyjä) dokumentteja siinä missä veistoksetkin, mutta juustokehät ja mammutin hampaat eivät.)

En itse tutki arboretumin kasveja enkä museon juustokehä. Kuitenkin on niitäkin, jotka näkevät informaatiotutkimuksen ja informaation hallinnan käytännön kehittämien keinojen käyttökelpoisuuden myös näiden kuvaamisessa ja kuvausten (informaation) hallinnassa. Tällaiset pyrkimykset mahtuvat puutarhaani enkä rakenna lankkuaitaa oman palstani ympärille välttyäkseni niitä näkemästä.

- Tietävästi eräs Tampereella asuva runoilija on kirjoittanut jotensakin seuraavanlaisen runon (olen tämän kuullut, en nähnyt) : "Luokka ∞, lukemattomat kirjat." Gibranilta taas löytyy mietelause "Jos sydämesi on tulivuori, kuinka voit odottaa kukkien kukkivan kädessäsi". Vissisti tallennettua informaatiota. Tekijät eivät ole kuitenkaan selittämässä tarkoitustaan sen enempää kuin Koivisto puheitaan. En pidä näiden runojen tulkintaa oleellisesti helpompana kuin sellaisen taideteoksen tulkintaa, joka koostuu ryhmästä jäteöljyllä täytettyjä astioita. Viimemainittuakin olen valmis pitämään tallennettuna informaationa. Informaatiota voidaan tallentaa monilla muillakin kuin vain standardoiduilla ja yleisesti tunnetuilla symbolijärjestelmillä (kuten kirjaimet ja puhekieli). Käyttöön voidaan ottaa uusia ja yllättäviäkin symbolijärjestelmiä, kuten astiat ja jäteöljy. Tällöin tosin viestin lähettäjän ja vastaanottajan symbolijärjestelmän avaimet ovat todennäköisesti erilaiset – tämä lienee myös taiteilijan tietoinen valinta – ja lähettäjän mahdollisuudet suunnata vastaanottajan tekemää tulkintaa ovat pienemmät. Tällaisen taideteoksen kyseessä ollen en ryhtyisi jäteöljyn sisällönkuvaukseen (se tulisi kyseeseen jossain muussa yhteydessä) yhtä vähän kuin kirjojen sisällönkuvailussa erittelisin paperin

laatua tai musteen koostumusta. Tarpeen vaatiessa ryhtyisin kyllä itse teoksen sisällönkuvaukseen. Hahmottelen seuraavassa joitakin mahdollisia kuvailu-ulottuvuuksia ja niiden kuvitteellisia sisältöjä:

- tekijä: taiteilija NN, synt. 1952 Helsingissä; asuu Pariisissa 1985 –
- genre: tilataide, sekatekniikka;
- materiaalit: tynnyrit, jäteöljy;
- viestityyppi: tendenssitaideteos, ympäristöpoliittinen viesti;
- sanallinen kuvailu : teos koostuu kuudesta 167 litran öljytynnyristä, jotka on sijoitettu lattialle 6-kulmion muotoon, mikä symboloi kemian teollisuutta (useiden hiilivetyjen, mm. bentseenin, rengasrakenne). Tynnyrit on täytetty 2/3 jäteöljyllä, minkä pistävä haju on teoksen lähellä helposti aistittavissa ...;
- kuva: (valitettavasti en voi sitä tässä pelkässä tekstidokumentissa kuvaa esittää, mutta mahdollista se olisi, periaatteessa)
- tekovuosi: 1992

Olen pahoillani taiteen tuntemukseni vähäisyydestä, mutta esimerkin tarkoitus ei olekaan kuvata oikein ko. teosta, jota en ole nähnyt, vaan osoittaa kuvaus sinänsä mahdolliseksi. Kuvailu sisältää sekä objektiivisia seikkoja (esim. materiaalit) että tulkintaa, joka ei ole objektiivista. Jälkimmäinen ei ole sen suurempi käytännöllinen ongelma kuin kirjan tulkinta luokittamista varten.

Tynnyriasetelman purettavuus ja uudelleenkoottavuus (kenties eri tavalla) ei ole ongelmallista: purettaessa dokumentti hävitetään ja uudelleenkoottaessa luodaan uusi dokumentti, erityisesti silloin kun sijoittelua vaihdetaan ja öljy vaihdetaan uuteen, kenties eri hajuiseen. Sama on tapahtunut, kun aamulla töihin tullessani luen ovitekstin jämäkän ilmoituksen, että työhuoneessani majaillee PULA PROF J N E LÄRVI. Pitemmätkin tekstit ovat purettavissa ja uudelleenkoottavissa. Kirjakustantamot pyrkivätkin siihen, että samasta sähköisesti esitetystä teoksesta saataisiin mahdollisimman automaattisesti useita sisällöllisesti erilaisia versioita (myös erilaiset hakemisto-, luettel- ja mainoslehtisten tiedot).

Erityisesti taiteen dokumentit haastavat dokumentin käsitteen rajoja. Monet taideteokset (taulut, veistokset, sävellykset, runot) vain ovat eivätkä esitä mitään. Paavo Kolin muotokuvamaalaus Tam-

pereen yliopiston päärakennuksen seinällä esittää edesmennyttä rehtori Paavo Kolia ja kenties pyrkii viestimään jotakin hänen luonteenpiirteistään. Da Vincin Mona-Lisa -maalaus taas ei välttämättä esitä ketään historiallista henkilöä, se on. Monet Osipovin tai Nordströmin nonfiguratiiviset maalauksetkaan eivät esittäne mitään, vaan ovat. Shostakovitzin Leningradin kohtalosisinfonian voi ajatella pyrkivän viestimään Leningradin piirityksen kauheudesta. Muistaakseni säveltäjä Jonas Kokkonen taas on sanonut säveltävänsä puhdasta musiikkia, joka ei esitä mitään (se siis on). J. Cagen sävellystä, joka on 20 minuutin mittainen tauko, ei varmaankaan havaita taideteokseksi ellei konteksti sitä osoita.

Kaikkien taideteosten alkuperäinen ja ensisijainen tehtävä on kuitenkin viestinnällinen. Tässä ne eroavat arboretumin kasveista ja museon juustokehistä, kuten Riitta Kärki toteaa. Ne voivat kuvata (esittää) itsensä ulkopuolista todellisuutta tai vain itseään – tällöinkin tekijät toivovat niiden välittävän elämyksiä ainakin joillekin tulkitsijoille. Kaikki lienevät periaatteessa jollakin symbolijärjestelmällä laadittuja esityksiä (siis tallennettua informaatiota), olkoonkin, että järjestelmä voi joskus olla vain teoksen tekijän tuntema ja kenties vain yhdessä teoksessa käytetty.

Esineiden / dokumenttien materiaalien, fyysisen olomuotojen, järjestämisen ja löytämisen tarpeiden, tulkittavuuden ja muiden kuvaamisen ongelmien kannalta on vaikea löytää selkeitä ja ehdottomia rajoja, jotka erottaisivat toisistaan informaatiotutkimuksen kohteiksi soveltuvat ja soveltumattomat dokumentit, esineet ja muut oliot. Vallitkoon siis vapaus! Toki tänä päivänä sijoittaisin kirjoihin ja muihin tekstidokumentteihin kohdistuvan informaatiotutkimuksen informaatiotutkimuksen keskiöön ja museoesineisiin kohdistuvan informaatiotutkimuksen etäalueille. Mutta ensi vuosikymmenellä tilanne voi olla toisin: ehkä juuri museoesineisiin kohdistuva informaatiotutkimus on se avant garde, joka vie myös teksteihin liittyvää informaation hallintaa nopeimmin eteenpäin ?

• Nykyaikaisessa informaatioympäristössä alkuperäisen dokumentin ja sen esityksen (kuvauksen) suhde tulee monimutkaiseksi. Digitoitu Mona-Lisa -maalauksen kuva tietokoneen kuvaruudulla esittää tätä maalausta: tällainen se on (EI: tämä se on). Mutta kuvastakin voimme nähdä, millainen esitys maalauksen on. Leningradin kohtalosisinfonian digitaaliversio on hankalampi: pidämmekö sitä, kun sitä kuuntelemme, Leningradin kohtalosisinfoniana vai

vain sen erään ainutkertaisen esityksen (tai useammasta taltioinnista leikaten koostettuna) esityksenä: tällainen se (esitys) oli? Vai sanomme: Tämä on "Leningradin kohtalosinfonia"? (Kannatan edellistä suhtautumistapaa). Molempien tulkintojen yhteydessä voidaan kuitenkin tarkastella kohtalosinfonian luonnetta musiikillisena esityksenä. Tietokonetaide (esim. alunperinkin elektroninen kuvataide) on vielä hankalampi: Teoksen voidaan sanoa olevan virtuaalisesti olemassa tiettynä bittikombinaationa ja jokaisen kuvaruutuealisaation olevan sen esitys. Tai voidaan väittää, että jokainen kuvaruutuealisaatio on teos itse (kloonattuna): tämä se on.

- Dokumentteihin liittyvä käsitejärjestelmä kaippaa kehittämistä. En usko, että kannattaa luopua puhumisesta dokumenteista. Vaikka dokumentti onkin tallennettu informaation välittämisen yksikkö, ajattelen, että dokumentti voidaan tallentaa fyysiseltä olomuodoltaan erilaisiksi tallenteiksi. Tallenne olisi sisällön ja olomuodon kiteytymä. Itse dokumentti olisi abstraktinen sisältö, joka kuitenkin vaatii materialisoinnin tallenteeksi tullakseen välitetyksi. Sisällölle voitaisiin antaa myös nimitys teos (kuten Pertti Vakkari taannoin esitti) ja käyttää nimitystä dokumentti johonkin muuhun tarkoitukseen. Kukapa näihin ongelmiin tarttuisi? Pelkään pahoin, että oma mielenkiintoni suuntautuu lähivuosina toisenlaisiin tiedonhaun ongelmiin niin täydellisesti, että en ymmärrä dokumenttipohdintoja tietämyksen hankintani kannalta käyttökelpoisiksi (sovellan omia sanojani lehden numerosta 12(1), 1993).

Ilmiöiden todellinen ymmärtäminen ja mielenkiintoisuus

Näkemykseni on, että ilmiöiden, kuten saippuaoopperan katsomisen, todella ymmärtämiseen on vaihtoehtoja, jotka riippuvat siitä näkökulmasta, josta ilmiöitä tarkastellaan. Vain yksi mahdollisuus on tarkastella saippuaoopperan katsomista siitä näkökulmasta, minkä merkityksen katsojat omalle toiminnalleen antavat. Tällaisen katsomisen sijoittaminen luokkaan "tiedostettu, vapaa" ei tietenkään tee siitä välttämättä tutkimuksellisesti mielenkiintoista, mutta eipä mielenkiinnontakaan. Mielenkiinto saattaa hyvinkin herätä, jos katsotaan, mitä muuta sijoittuu samaan luokkaan ja muihin luokkiin. Näin syntyy mahdollisuus tarkas-

tella luokkien välisiä ja sisäisiä eroja ja yhtäläisyyksiä. En kuitenkaan halua väittää, että mainitsemani luokituskategorioiden olisivat kaikkien hedelmällisin tapa halutun informaation analyysiin.

Elämän tylsät kohdat

Enpä suostu ymmärtämään omaa tekstiäni siten, että sen nojalla "[Anssi] Mänttari (näennäisen) satunnaisia tapahtumia kuvaamalla keräisi tietämyksen perustumatonta raakainformaatiota". Tulkitsen oman tekstini tässä tapauksessa siten, että Mänttärin toiminta perustuu tietämykseen ja hän haluaa viestiä katselijoille osan tietämystään (näennäisen) satunnaisten tapahtumien kuvauksen avulla. Se, minkä Riitta Kärki näkee ("ne tylsät kohdat", joista oivallus nousee), on (näennäisen) satunnaista, mutta kuitenkin näyteltyä ja studiossa moneen kertaan editoitua, siis kaikkea muuta kuin raakainformaatiota.

Tietämyksen lopullinen olemus ...

... kaipaa loputonta pohdintaa. Luulen, että tietämys ei ole sen helpompi ilmiö kuin dokumenttikaan. Tietoisien tavoitteellisen toiminnan yhteydessä siitä saa helpommin otteen kuin itseisarvoisen kenties rituaalimaisen maailmaan osallistumisen yhteydessä. Kauniita ja Rohkeita voi katsoa (käyttää) ainakin kaikilla Riitta Kärjen mainitsemilla tavoilla.

Ei muuten taatusti livahtanut!

Esimerkkini "Yksinkertaisimmillaan informaation käyttäminen on iskelmän kuuntelua tai dekkarin lukemista." aiheutti tulkinnan, jota en tarkoittanut. Halusin antaa selkeän esimerkin informaation käyttämisestä, jossa vain otetaan lähetys vastaan yrittämättä tietoisesti mitään enempää. Toki oopperaa voi kuluttaa samalla tavalla. Olen joskus huomannut, että luen Tiede 2000 -lehteä jokseenkin viihteellisesti eikä siitä jää mitään mieleen. Ajan tappoa, eikä sen monimutkaisempaa informaation käyttöä kuin iskelmän kuuntelu paikallisradiosta aamulla unenpöpperössä paikallisen liikennelaitoksen bussissa. Toki iskelmän kuuntelu tai Kauniiden ja Rohkeiden katsominen voi sisältää vaativampaakin informaation käyttöä, kuten Riitta

Kärki perustellusti esittää. Olen aivan samaa mieltä! Puutarhani varmaan vilisee käärmeitä, mutta Kärjen kavahtaman elitismien käärmeen tapoin portille. Vivat serpentes!

Kyll' miekin norsun tunnen

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta siunasi ylipuutarhurina muille tarhureille ohjeeksi kirjastotieteen ja informatiikan määritelmän, jossa on runsas 40 sanaa. Marjatta Okon tiivistelmässä niitä on runsas kymmenen. Mitä lyhyemmäksi ja iskevämmäksi määritelmä tiivistetään sen parempi. Mutta toisaalta sitä enemmän vaaditaan tulkintaa. Jos määrittelyssä käytetään termejä, joiden merkitys tekijän ja lukijain keskuudessa vaihtelee tai on peräti epäselvä, sitä vähemmän tekijä kykenee suuntaamaan lukijain tulkintaa. Silloin (a) jätetään asia sikseen, (b) harjoitetaan ohipuhumisen jaloa taitoa, (c) ryhdytään sanaisaan selittelyyn tai (d) huudetaan peli poikki ja istutaan kehittämään käsitejärjestelmiä. Edellinen kirjoitukseni perustui vaihtoehtoon (c). Vaihtoehto (d) olisi tuiki tarpeellinen!

Näen Marjatta Okon tiivistelmässä aivan erilaisen dokumentin käsitteen kuin se, jota tässä kirjoituksessa haen. En halua lähteä arvailemaan, mitä tiivistelmän termit 'siirrettäväksi tarkoitettu informaatio' tai 'informaation käyttö' kattavat yleensä tai suhteessa edelliseen kirjoitukseeni. Arvaan, että lukijakunnan tulkinnat ovat monenlaiset. Ilman vaihtoehdon (c) tai (d) apua käy lukijalle helposti

niinkuin Kirjastoseuran hallitukselle, joka päätyi kirjoittamaan ylipuutarhurille huomautuksen hänen määritelmästään.

Kyllä minäkin elefantin tunnen. Tunnistamisen lisäksi tarvitaan joskus myös analyysia – ei luonnontiedekään pysähtynyt elikoiden taksonomiaan. Yleistävä ytimekäs määritelmä tarjoaa totemin, jonka ympärille kaikki elefantin metsästäjät voivat helposti ryhmittyyä – kaikki kun elefantin jo tuntevat. Analyyttinen määritelmä koettaa ja siirtää rajoja ja lajittelee ilmiöitä erilaisiin ja yhtäläisiin. Se kartoittaa alueen, jolta elefanteja kannattaa etsiä, ja kenties opettaa elefanttien kellistämisen keinoja. Saattaapa se jakaa metsästäjät kilpaileviin koulukuntiinkin.

Tarhureita ja retkeilijöitä

Kiitollisena kommentaiteista totean tulleeeni tuntemaan joitakin kirjoitukseni heikkouksia. Ilmoitan kuitenkin pitäväni näkemykseni, että informaatiotutkimuksen kahtiajako "kulttuuriasioihin" ja "tiedeasioihin", "viihteeseen" ja "tieteelliseen tietoon" on tarpeeton ja yleisempi näkemys on mahdollinen ja kehittämisen arvoinen. Puutarhassa on monia palstoja, jotka odottavat tarhureita. Monet polut toivottavat retkeilijöitä tervetulleiksi tekemään havaintoja ja kehittämään tietämystä.

Kalervo Järvelin